

Η συμβολή στην ιστορική παιδαγωγία των Ελλήνων, του βιβλίου του Δημητρίου Μαυρίδη: "Από τον Θρίαμβο στην καταστροφή".

Ιωάννης Μ. Μπακιρτζής
Αναπληρωτής Καθηγητής
Τμήμα Ιστορίας κα Εθνολογίας του Δ.Π.Θ.

Επιτρέψτε μου, εν αρχή, την ασέβεια, να παραλλάξω λίγο τον Θουκυδίδη και να φιλοσοφήσω μετ' ευτελείας επί της ουσίας της ιστορίας, κατ' αρχάς, και να συνδέσω, στην συνέχεια, αυτές τις γενικές σκέψεις με το βιβλίο που παρουσιάζουμε απόψε, 'Από τον Θρίαμβο στην Καταστροφή' του κυρίου Δημητρίου Μαυρίδη.

Στην ιστορία πολλών λαών χρησιμοποιούνται διψήφιοι αριθμοί με οροσημικό φορτίο για τον προσδιορισμό της χρονολόγησης κατακλυσμιαίων γεγονότων. Στην ελληνική ιστορία, όταν λέμε '21, '22, '40 ή '74, χωρίς καμμία άλλη διευκρίνιση, προκαλούμε έναν αφοριστικό συνειρμό για το ποια συμβάντα μνημονεύουμε. Κανείς δεν μπορεί να συνείρει το '22 με την μάχη του Βαλτετσίου ή των Δερβενακίων. Η υποσυνείδητη αυτή τάση μοιάζει να καταργεί την αλληλουχία των αιώνων και να κορυφώνει, μέσα από έναν ορυμαγδό εξελίξεων, τις ώρες εκείνες που σημάδεψαν ανεξάλειπτα την ψυχή και το σώμα ενός λαού με την λιτότητα των δύο ψηφίων τα οποία καθιστούν περιττή την αναφορά στην εκατοντετηρίδα.

Σε μια παρόμοια διαπίστωση που αισθητοποιεί ακόμη περισσότερο την προηγούμενη, η μνήμη έφτασε να εντοπίζει γεγονότα όχι με τον γραμμικό ενιαύσιο χρόνο αλλά μόνο με την αναφορά σε μήνες και η ελληνική ιστορία μοιάζει να παραδειγματίζει και σε αυτό. Όλοι διατρέχουν εκ του αυτομάτου την διαδρομή της σκέψης προς απολύτως ορισμένη κατεύθυνση, όταν λέμε Σεπτεμβριανά, Νοεμβριανά, Δεκεμβριανά ή και Ιουλιανά χωρίς καν να χρειάζεται η προσθήκη των ετών '55, '16, '44 ή '65. Με τούτο υποστηρίζουμε πως η αφαιρετική διάσταση αφεαυτής είναι μια υπενθύμιση με αβάσταχτο ψυχολογικό βάρος και μια έγερση της συνείδησης, έκτυπη στο μνημονικό μάρμαρο του λαού.

Ας πάμε τώρα να θυμηθούμε την εμβληματική φράση του εθνικού ποιητή: «μήγαρις έχω στο νου μου άλλο πάρεξ ελευθερία και γλώσσα» και ας σταθούμε στο δεύτερο σημείο της παρατακτικής σύνδεσης, την γλώσσα. Υποχρεούμαστε να διδάξουμε στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρίως, την σημασία, τον ρόλο και την λειτουργία της γλώσσας, προκειμένου οι μαθητές να αντιληφθούν την κοινωνιοψυχολογική λειτουργία της, και νομίζω ότι υποπίπτουμε σε ένα καίριο ατόπημα. Περιγράφουμε και αναλύουμε αυτήν την λειτουργία κατά τρόπο που προσομοιάζει ως να πρόκειται για «κώδικα επικοινωνίας», περίπου σαν τα σήματα της οδικής κυκλοφορίας, παραγνωρίζοντας ότι η γλώσσα είναι στην πραγματικότητα ένας ζωντανός οργανισμός που αντανakλά την ιστορική πορεία του κόσμου μέσα στους αιώνες, όπου οι λέξεις δεν έχουν απλώς ένα σημασιολογικό βάρος κοινού πεδίου αντίληψης αλλά είναι στην πραγματικότητα τα σημάδια από το φραγγέλιο, το κνούτο της ιστορίας, στην ράχη ενός λαού.

Ας δούμε δύο παραδείγματα, αφενός τον αγγλικό όρο enclosures- περιφράξεις, που στα ώτα ενός Έλληνα ο οποίος δεν έχει ιδιαίτερη επαφή με την νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία, μπορεί απλώς να ερμηνεύεται ως η κατασκευή ενός φράχτη γύρω από μια ιδιοκτησία. Στην αγγλική ιστορική γραφή όμως συνείρει την βραδεία συρρίκνωση του καλλιεργητικού δυναμικού της υπαίθρου της Αγγλίας προς όφελος της τότε γεννηθείσας βιομηχανίας για την εξασφάλιση πρώτης ύλης και την ώθηση των αγροτών να μεταβούν στην εργατική προλεταριοποίηση, μια επώδυνη, δηλαδή, διαδικασία, με εξόχως ιδιαίτερο μνημονικό φορτίο. Αντιθέτως, η λέξη refugee- πρόσφυγας είναι μεν απολύτως κατανοητή εννοιολογικά στον μέσο Άγγλο αλλά, ας σκεφτούμε ποιο είναι το πένθος που καταθλίβει την ψυχή ενός Έλληνα στο άκουσμά της.

Οι εισαγωγικές αυτές παρατηρήσεις συσχετίζονται αμεσότατα με το βιβλίο που έχουμε στα χέρια μας, καθώς ο συγγραφέας του τις συναιρεί σε χυμώδη πνευματικό καρπό. Κάθε πρώτη φορά που διαλέγομαι με ένα φοιτητικό κοινό, ξεκινώ με μια συγκεκριμένη ερώτηση και παίρνω πάντα την ίδια απάντηση. Η ερώτηση είναι: ποιο θεωρείτε πως είναι το πρώτο ζητούμενο, η κύρια αρετή ενός ιστορικού. Η απάντηση είναι

εξαιρετικά προβλέψιμη και είμαι πεπεισμένος πως και από εσάς την ίδια θα έπαιρνα: η αντικειμενικότητα. Πλην, ο ιστορικός δεν μπορεί να είναι αντικειμενικός, γιατί κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε να εμφανιστεί στην γη σαν μετεωρίτης, χωρίς παρελθόν, χωρίς καταγωγή, χωρίς ιδεολογικές καταβολές, εν ενί λόγω χωρίς ρίζες. Κατ' εμέ ο ιστορικός οφείλει να είναι έντιμος. Να ερμηνεύει τις πηγές του, ας το θέσω αποφαστικά, κατά τρόπο διαμετρικά αντίθετο από εκείνον του μυθικού Προκρούστη και οι σελίδες του έργου να μην είναι η ομώνυμη κλίνη που μετρά τα όριά του. Και αυτό είναι το μεγάλο πλεονέκτημα του ιστορικού-συγγραφέα, κυρίου Δημητρίου Μαυρίδη.

Και εκεί είναι και η εξήγηση του πάθους του όχι με την συνθετική πρόθεση της εν-πάθειας αλλά της συμπάθειας, εκ του συν-πάσχω, δηλαδή καταδύομαι στην εποχή την οποία ιστορώ και κατανοώ τα ανθρώπινα ψυχοκίνητρα. Ο ίδιος έχει αναφέρει ότι από μικρός άκουγε ιστορίες για την Θράκη και ζούσε στην Θράκη. Αυτολεξεί: «Μου έμειναν οι απορίες, τι είναι εκεί, πώς είναι εκεί. Μιλάω για την Ανατολική Θράκη. Πάντα ήθελα να ανακαλύψω τι υπήρχε εκεί. Την Ανατολική Θράκη την βλέπω με τα μάτια ενός κατοίκου πριν το 1922. Μου αρέσει οτιδήποτε έχει σχέση με την Ανατολική Θράκη, και με τη Δυτική φυσικά, αλλά η Ανατολική ήταν η «κιβωτός» της λαογραφίας και της καλλιτεχνικής πλευράς του πολιτισμού των Θρακών».

Έχοντας τούτες τις καταβολές τις οποίες εκθέτει, στάθηκε ειλικρινά και κατάματα απέναντι στην ιστορία, αναμετρήθηκε μαζί της, μέσω της κριτικής βασάνου, και μας προσφέρει έναν 'έντιμο' καρπό αυτής της αναμέτρησης. Έναν καρπό που δεν αφήνει την άνοστη γεύση του επιφανειακού και την φαρμακερή της μονομέρειας αλλά την μεστή της αλήθειας, γιατί η αλήθεια ετυμολογικά αρνείται την λήθη και η γραφή που έχουμε στα χέρια μας, αυτό ακριβώς επιτελεί.

Επικαλούμενος τον επ' αυτού το λόγο του συγγραφέα τον αντιγράψω: «Η καταστροφή είναι ή μεγαλύτερη στήν καθόλου ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. Σήμερα, παρά τήν ἀποσιώπηση πού ἐπιχειρήθηκε, ή Μικρασιατική καί ή Θρακική Καταστροφή, παραμένουν στή συνείδηση τοῦ Ἑλληνα ὡς ἀνοικτές πληγές. Πιστεύω ὅτι ή ἄγνοια τῆς μακραίωνης ιστορίας μας

είναι μεγάλο έλλειμμα τής εκπαίδευσής μας. Στο έρώτημα τί χρειάζεται ή ιστορία; απαντούμε ότι, μαζί μέ τή γλώσσα είναι ό κύριος πυλώνας τής έθνικής αὐτογνωσίας καί πηγή τής ταυτότητάς μας». Το σημείο που θέλω να διακρίνω από το απόσπασμα είναι ότι εισάγει έναν ιστορικό όρο που πρέπει να τον θεωρήσουμε ως μέγιστη συμβολή, αυτόν της Θρακικής Καταστροφής. Η εισήγηση αυτή έχει τωόντι τεράστια σημασία, καθότι, μέχρι τούδε, τα γεγονότα της Θράκης ουσιαστικά «συστεγάζονταν» με εκείνα της Μικρασίας. Είναι σημαντικότατο που εξηγεί πως έχουμε να κάνουμε με ένα ξεχωριστό ιστορικό γεγονός με ιδιαίτερα ποιοτικά, ακόμη και ποσοτικά χαρακτηριστικά που πρέπει να ληφθούν πολύ σοβαρά υπόψη.

Εκτός όμως από τις ιστοριογραφικές γραμμές η αλήθεια υπηρετείται και από την εικόνα. Ο συγγραφέας με τον τρόπο αυτόν κοσμείται και με μια άλλη ιδιότητα, αυτήν του συλλέκτη και διασώστη τεκμηρίων με τα οποία συμπληρώνει το αφηγηματικό μέρος, κατά τρόπο που ολόκληρο το κείμενο το text, να γίνεται textile, πλούσιο, πολύχρωμο και πολύτιμο υφαντό. Και η εικόνα, βέβαια, δεν είναι μόνη αλλά υπομνηματίζεται και υπηρετεί αρμονικά το κείμενο. Η επισήμανση αυτή είναι ουσιώδης, διότι ζούμε στην εποχή που αφελώς λέγεται ότι η εικόνα αντικαθιστά τις χίλιες λέξεις, όμως ποια εικόνα μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα από τον λόγο. Τελικά, ο πολιτισμός μας, της εικόνας, είναι στην πραγματικότητα πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμένοι, χωρίς λογική ακολουθία με την στρέβλωση της αποπροσανατολιστικής προπαγάνδας. Γνώμη μου είναι ότι η έκδοση που παρουσιάζουμε σήμερα, δεν πρέπει να «κοσμεί» την βιβλιοθήκη κάθε φιλόστορα και όχι μόνο, γιατί μια τέτοια διατύπωση παρομοιάζει το βιβλίο ως να είναι μπάλα σε χριστουγεννιάτικο δένδρο. Η άποψή μου είναι ότι το πόνημα του Δημήτρη Μαυρίδη πρέπει να είναι *κτήμα ες αεί και ουκ αγώνισμα ες το παραχρήμα*, ανάγνωσμα για όλους αυτούς που έχουν πολιτική και ιστορική συνείδηση και την επίγνωση ότι έρχονται από την μακρά διάρκεια και την σκολιά ατραπό που οδήγησε στο σήμερα, στην ελληνική δημοκρατία που με όλες τις ατέλειές της δικαιώνει όλους όσους αγωνίστηκαν για να την κατακτήσουν.

Μέγιστη παράλειψη θα ήταν να μην επαινέσουμε τον ρέκτη μητροπολίτη Μαρωνείας και Κομοτηνής κύριο Παντελεήμονα. Γνωρίζουμε

κάλλιστα πως η δική του εδραία πεποίθηση είναι ότι η ταπεινότητα είναι η κορωνίδα των αρετών και τρόπος ζωής του. Όμως θα το πω κι ας με ψέξει: το αποτύπωμά του και στις δύο Μητροπόλεις που διακόνησε και ποιμαίνει από διαφορετικές θέσεις, είναι οι εκδόσεις σπουδαίων βιβλίων, προφανώς, και παίρνω το θάρρος να τον ερμηνεύσω, επειδή προτάσσει στις επιλογές του πνευματικού του έργου την προτεραιότητα να τροφοδοτήσει τα παιδιά του με εκλεκτά προϊόντα διακεκριμένων γραφίδων, όχι μόνον του θεολογικού αλλά και του ιστορικού λόγου και, προς τούτο, έχει επιλέξει την συνεργασία με άξιους εκπροσώπους αυτής της επιστήμης με την διττή φύση, του συνδυασμού της τέχνης και του ορθού λόγου.

Και κλείνουμε με την μαρτυρία του Ιωάννη Πετρουλάκου που, σε μία εκ των τελευταίων επιστολών του από την Αδριανούπολη, εκδεδομένων στην Δράμα στα τέλη του 1922, την υπ' αριθμόν 11, μετά την ολοκλήρωση της εκκένωσης της Θράκης, γράφει σπαρακτικά: *Μετά τον άθλον τής φορτώσεως εισήλθομεν κατόπιν εις το βαγόνι από της 4ης ώρας, πρόνοια, ήτις κατεδείχθη σοφή εκ των ύστερων, διότι κατόπιν, διαρκώς μέχρι της εκκινήσεως του τραίνου, άνοιγαν τας θύρας των βαγονιών ταξειδιώται ασθμαίνοντες και απηλπισμένοι, εις μάτην ερευνώντες προς εύρεσιν θέσεως και παντού γινόμενοι δεκτοί δι' ενός: «πλήρες». Τέλος έσήμανεν ο κώδων του Σταθμού διά τρίτην φοράν, εσύριξεν η μηχανή και ... εξεκινήσαμεν! . . . Χαίρε Αδριανούπολις* Ήλθομεν εις τας 9 Αυγούστου με τας λαμπροτέρας ελπίδας και φεύγομεν την 4^{ην} Οκτωβρίου, κατόπιν της διαταχθείσης υπό της Ευρώπης εξώσεως. Σε αφίνομεν! Το αίμα το Ελληνικόν το χυθέν διά την παγκόσμιον ελευθερίαν καί δια την ιδικήν σου, εχύθη εις μάτην! Υπείκομεν εις την βίαν και φεύγομεν μακράν σου! Η οδύνη μας είνε τοιαύτη, οία θα ήτο, εάν είχομεν ριζωθή εις το χώμα σου και αποσπώμενοι από σου αφίναμεν επάνω σου τεμάχια της σαρκός μας!... υπογραφή Λακωνικός.